



התפיסה הקהילתית בתנועת הצופים

שבט הצופים נמצא בתוך הקהילה, הוא ממוקם פעמים רבות בלב השכונה או הישוב וקולט אליו ילדים וילדות מהקהילה. שבטי הצופים יצרו לעצמם עולם שלם משלהם, מערכת תרבותית שמכילה התנהגויות, פעילויות וקודים של התנהלות המתחזקים עם השנים ועם הזיקה הגוברת לקבוצה (שהיא השבט). האתגר מולו עומדים השבטים והתנועה הוא פשוט "לצאת מהבועה", להצליח לראות את הקהילה הסובבת את השבט, את צורכיה, להיות חלק מהקהילה ולא רק פיזית בתוכה ומתוך כך לרתום את הכוחות המצויים בשבט כדי להפוך לגורם מוביל בקהילה.
(מתוך התוכנית האסטרטגית של התנועה)

"עבודה קהילתית היא מקצוע הפועל להטבת הקשר בין האדם לסביבתו החברתית, הכלכלית והפיזית באמצעות אסטרטגיות, כלים ומיומנויות של ארגון, תכנון, פיתוח ושינוי המחוללים תמורות בו ובמרחב הציבורי."
(Gamble & Weil, 2010; Weil, 2005)

כאשר אנו עוסקים.ות בנושא קהילה, תחילה נשאל את עצמנו **מהי קהילה?**

"קהילה היא התארגנות עצמית, ובה רשת של קשרים והתארגנויות, דפוסי תקשורת אישיים ומתמידים, המהווה מוקד להזדהות ומשמעות."
(בן יוסף, 2010)

לאחר מכן ננסה להבין מדוע אנשים זקוקים לקהילה? **על אילו צרכים היא עונה?**

צורך בתחושת ביטחון אישית – קהילה יכולה לספק עבורנו תמיכה חברתית ומרחב של וודאות.
צורך אישי להשפיע על איכות ואורח החיים שלנו – אנו שואפים.ות לשמור על איכות חיינו ורמתה, הקהילה יכולה לספק עבורנו פלטפורמה להשפיע ולשנות זאת ע"י התארגנות ומקום להעלאת רעיונות ובקשות מהקהילה עצמה.

צורך בתחושת שייכות – הקהילה יכולה לספק עבורנו תחושת משמעות וערך וכן מקום לעגן את זהותנו האישית. כמו כן, מתוך תחושת השייכות, הקהילה מספקת לנו גם תחושת אחריות על הקהילה והפרטים בה.
צורך בפיתוח מערכות יחסים משמעותיות – קהילה יכולה לסייע לנו לבנות מערכות יחסים חיוביות, אשר יכולות לספק לנו תחושה של אכפתיות, תמיכה והכרה במי שאנחנו.





"תנועת הצופים מטפחת חיים קבוצתיים **דמוקרטיים**; **שואפת לשינוי פני החברה**, לשמירה על כבוד האדם וחירותו, תוך יצירת מכנה משותף וערבות הדדית בין שונים-שווים בחברה הישראלית."

בהתאם ליעוד התנועה ישנה משמעות מהותית לקהילה הסובבת את השבט - כאשר השבט אינו רואה ומכיר בצורה מעמיקה ומקיפה את הקהילה, או לחלופין הקהילות, בהן הוא נמצא ופועל, תחילה, הוא אינו יכול להתקיים פיזית בלעדית, שכן הוא חלק ממנה ושוכן בתוכה. ושנית, מהות השבט, ערכי הצופים והתוכן אותו השבט שואף להעביר, לא יוכלו להתקיים ולעבור בצורה מיטבית.

כאשר אנו מובילים.ות ואחראים.ות על שבט בתנועה, לרוב או שנהיה חלק מהקהילה עצמה או שאנו בעצם "משתלבים.ות" בה. אנו בתנועת הצופים שואפים לראות בעצמנו כשותפים.ות בקהילה ועל כן נשאף לנקוט בגישה הקהילתית ולראות בקהילה כאמצעי להשגת מטרותינו ומטרות הקהילה. על מנת שיהיה ניתן לעשות זאת בצורה מיטבית עלינו לפעול לפי מספר עקרונות:

עקרונות מובילים בעבודה קהילתית בתנועה

עקרון הוולנטריות:

תחושת מחויבות ואחריות חברתית בתוך הקהילה מתוך תחושת בחירה אישית. וולנטריות היא פעולה ערכית אישית, אשר אין בה למטרות רווח כספי ושאינה נכפית על ידי מישהו אחר. המטרה של פעולה זו היא להיטיב עם פרט כלשהו, קבוצה של פרטים או על מנת לפעול למען מטרה מסוימת.

כאשר אנו ניגשים.ות לקהילה, בה אנו עובדים.ות או נמצאים.ות, מתוך תחושה כנה של אחריות חברתית, נוכל להתחיל לבסס את המשך העבודה הקהילתית בה אנו רוצים.ות לעסוק בהמשך. את תחושת הוולנטריות ניתן להשיג דרך רצון אמיתי להשפיע על הקהילה ועל הרצון להיות חלק ממנה מתוך מקום הדדי. מה שמוביל אותנו לעקרון ההדדיות.

עקרון ההדדיות:

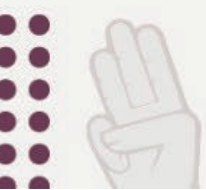
עקרון ההדדיות מדבר על היכולת שלנו לראות בקהילה כשותפה שווה לנו, לראות בה כשותפה שווה בעיצוב הערכים הקהילתיים, לשתף עימה פעולה ולספק עבורה שירותים קהילתיים, וכנ"ל הפוך. נשאף לשתף פעולה עם ארגונים שונים בקהילה ולספק גם בעצמנו שירותים לקהילה עצמה. תחושת הדדיות מקדמת את תחושת הוולנטריות שלנו, שכן אנו מרגישים חלק מהקהילה עצמה ומכאן נרצה לפעול יותר למענה.

עקרון הכשירות התרבותית:

עבודה קהילתית כשירת תרבות -

כשירות תרבותית הינו מושג המתאר תפיסה הרואה ומכירה בקיומן של **ריבוי תרבויות** שונות, מתוך הבנה ששונות זו מעצבת ומשפיעה על יכולת התקשורת הבין תרבותית. זוהי תפיסה אשר מאמינה ביכולת שלנו **להתאים** את האופן בו אנו פועלים עם תרבויות שונות, במקום לעצב ולשנות את האחר.

כשירות תרבותית הוא מושג אשר מתאר מומחיות שיש ללמוד אותה ולהתאמן בה, לעשות אותה בכישרון ולקבל על כך אישור כי הגישה שנבחרה אכן מתאימה לאוכלוסיית היעד. זוהי התארגנות שדורשת למידה, נכונות, מודעות, בקיאות, הבנה, זיקה אישית ויצירתיות וכן כלים ומיומנויות. עבודה עם קהילה דורשת להתמודד עם אנשים מתרבויות





שונות ועם הדינמיקות הפנימיות בה. דינמיקות אלו ידועות לרוב רק בקרב אנשי הקהילה ולעיתים היא אף לא מודעת כלל. חשוב לעבוד מתוך מקורות הידע האלה ולעשות זאת תוך גמישות רבה וביקורתיות ולשמור על קיום שיח תמידי ובחינה מתמדת. חוסר הביטחון שמופק דווקא מהיעדרן של התשובות הוא שיכול להוביל לחדשנות המתבקשת בעבודה כשירת תרבות.

אנו בתנועת הצופים שואפים. ו.ת להחזיק בתפיסת ההכלה, אשר מתכתבת יחד עם העבודה כשירת התרבות, ולפעול לפיה בכל פעולה שלנו. כך גם בא לידי ביטוי עקרון נוסף ומשמעותי בעבודה קהילתית, וזהו עקרון ההכלה.

עקרון ההכלה:

כחלק מהיכולת לפתח כשירות תרבותית בקהילה, יש להחזיק גם בתפיסה מכילה, אשר שמה לה לחשיבות את צרכי כלל הפרטים הנמצאים בה, ושואפת ליצור אצלם תחושת שייכות, קבלה ובטחון.

תפיסה מכילה-יוצרת מכירה בקיום שונות לא פתורה: אמונה במציאויות מרובות, איפסור של ריבוי קולות, הקשבה לנרטיבים ובעצם מפרקת לנו את המושגים של "חיפוש אמת" ומה "נכון ואובייקטיבי" ורואה בתיאור המציאות כפי שהיא.

התפיסה המכילה-יוצרת מניחה שהמשמעות מכתובה מציאות, ההנחה היא שתהליכי הדיאלוג בין הנרטיבים והפרשנויות בקהילה הם שמייצרים משמעות שמכתיבה את המציאות. שפה ושיח הם מבנים חברתיים היוצרים מציאות ולא רק ייצוג של המציאות, ומכאן נובעת הבנה שלהשפעה על השיח יש תפקיד מרכזי בתהליך השינוי.

אז מה בפועל?

כאשר אנו ניגשים לעבודה קהילתית במטרה ליצור עבודה משמעותית הפועלת לפי כלל העקרונות שצינו, תחילה עלינו ליצור תחושה של משימה משותפת:

משימה משותפת – תחושת שותפות והחזקת ערכים ומטרות משותפות עם הקהילה. מציאת המשימה המשותפת תעשה דרך יצירת קשר עם גורמים מובילים בקהילה ושמירה על קשר משמעותי, מיטיב וחיובי עימם. על מנת שנוכל ליצור קשר זה עלינו לנסות ולייצור מפגש פרונטלי עם אותן הדמויות.

מגע ומפגש פנים מול פנים – מלבד מרכיב השיחה הישירה שמאפשר מגע פנים אל פנים, הוא כרוך באלמנטים בלתי מילוליים כמו שפת גוף, קשר עין, ג'סטות, נייע ראש, קמט במצח והתגובה הפיזית של האחר כלפינו. למרכיבים אלה השפעה מרכזית על הקשרים שבין יחידים ועל הצורך של היחיד לאגור ולדעת את מירב הפרטים על שותפו לאינטראקציה, במיוחד בכל הנוגע לרגשות, לשיתוף פעולה, לאמון וביטחון בזולת.

אינטראקציה מסוג זה מהווה גורם משמעותי **ביצירת האמון והשותפות** שאנו שואפים לייצר עם הקהילה. על מנת לשמור על קשר מיטיב יש לבחון את אופי הקשרים הללו ואופיים.





קשרים בינאישיים ויחסים חברתיים כאמצעי וכמטרה – ניתן להעריך את הקשרים ב-3 מדדים:

1. **כמות הקשרים** – כמה קשרים הצלחנו לקיים עד עתה עם גורמים בקהילה?
2. **איכות הקשרים** – מהו טיב הקשרים? כמה עמוקים, קרובים ומשמעותיים הם?
3. **מידת השימוש בקשרים** – האם אנו נוטים להשתמש בקשרים אלו לעיתים קרובות ובאילו מקרים?

נוכל לבחון זאת על ידי שימוש בכלים אלו:

כלים:

מהו קשר? – פגישות עם דמויות משמעותיות בקהילה להעמקת הקשר עם הקהילה
מנחה לשיחה עם רשות מקומית
שאלון להיכרות עם שירות בקהילה

חוסן קהילתי – היכולת של הקהילה לקדם ולחזק, באמצעות המשאבים שלה והתהליכים הפנימיים שמתקיימים בה, יכולות אישיות וקבוצתיות של יחידים וארגונים בתוכה, מתוך תפיסה שמבוססת על עקרונות של הזדמנות צודקת ושווה, הבנה, השתתפות, אחריות חברית ומסוגלות עצמית.

דבר נוסף אשר משמעותי וחשוב ביכולת לראות בקהילה כשותפה, הוא תחילה לבחון ולגלות מהו החוסן הקהילתי הקיים בה, לגלות את הכוחות והחוזקות שבה ולחוש כיצד ניתן להשתמש בכך על מנת לקדם תהליכים בה. יחד עם זאת, נבחן גם את המקומות הזקוקים לחיזוק ונפעל לפי כך. נוכל לעשות זאת דרך הכלי של המיפוי הקהילתי.

כמו כן, יש לראות בקהילה **כמסגרת חברתית ייחודית** – כדי להבין את הכלים הקהילתיים שיש בהם צורך במרחב היישובי (עירוני או כפרי), צריך לבחון את הייחודיות של הקהילה כקבוצה חברתית. זיהוי הייחודיות יאפשר לחזק ולתחזק אותה, לחזק את מסגרת המגורים כמסגרת קהילתית וגם יוכל ללמד אותנו את דרכי הפעולה המתאימים לה.
גם זאת ניתן לעשות דרך המיפוי הקהילתי ואיתור הצרכים הקהילתיים הנעשה לאחר המיפוי.

כלים:

מיפוי קהילתי
איתור צרכים בהסתמך על המיפוי הקהילתי
הגדרת תפקידים בשבט – צוות קהילה, אחראי קהילה, מדריכי חוץ, מדריכי מסגרת קהילתית משמעותית
שימוש בשאלונים וסקרים





ככל שנרגיש יותר שייכות לקהילה ונרגיש כשותפים אליה, כך ייתעצם הרצון שלנו להיטיב עימה ולקדם תהליכים בה כחלק מהמשימה המשותפת אותה הגדרנו יחד איתה. ככל שנרצה לקדם תהליכים בה, כך נצליח לקדם אף יותר את עקרון **האקטיביזם** בתוכנו – נרצה לפעול בתוכה ולקדם את הערכים המשותפים לנו ולה. האקטיביות של כלל חניכי התנועה הינה מרכיב מהותי ביותר בתהליך החינוכי אותו אנו שואפים לייצר. הערכים אותם אנו מלמדים, יוכלו גם להחוות דרך פעולה אקטיבית שאותה נוכל ליישם דרך הקשרים אותם פיתחנו עם ארגונים ואנשים שונים בקהילה.

מתוך כן, אנו רואים כי כאשר אנו מתמקדים ומשקיעים ביכולת שלנו כשבט להיות חלק מהקהילה בה אנו נמצאים, כך נוכל לאפשר לעצמנו לממש בצורה מיטיבה ומעמיקה יותר את הערכים בהם אנו מחזיקים ואותם אנו שואפים לקדם.

מהי החצר האחורית שלי?

כאשר נגיע לשלב איתור הצרכים, יתגלו לנו פרטים רבים בנוגע לקהילה ולאוכלוסייה שנמנית בתוכה ויגיעו תשובות בנוגע אליה, כגון – מי מאלה לרוב מגיעים לשבט? מי לא? אילו אוכלוסיות מגוונות קיימות בה? כאשר נתוודע לכך נרצה להבין כיצד אנו מגיעים לאוכלוסיות אלה ונעמוד על החסמים שייתכן ומונעים ממנה להגיע.

מדוע נרצה להביא גם את מי שלא מגיע אלינו? מהי החשיבות שבכך?

ובכן, מתוך עקרון הכשירות התרבותית, אנו בתנועת הצופים שואפים לראות בתוך הקהילה את **המגוון** שבה, את האוכלוסיות השונות שמרכיבות אותה, מתוך התפיסה המכירה **בריבוי תרבויות** הקיימות בתוכנו. כמו כן, מתוך **הסתכלות מכילה-יוצרת**, נרצה להכיר בכלל האוכלוסיות השונות ולהגיע אליהן, שכן אנו רואים. כל אחת מהן כחלק בלתי נפרד ומשמעותי ביותר מהקהילה עצמה. כאשר אנו לא מתייחסים. ות אליהן, לא נצליח לראות ולהבין את כלל מאפייני הקהילה ובעצם אנו מדירים. ות חלקים משמעותיים בה. מה שעלול להוביל אותנו לא להכיר באוכלוסיות אלו ובכך לא לממש את גישת ההכלה, אותה אנו שואפים. ות לממש בתנועה. עלינו לזכור כי אוכלוסיות אלו עלולות להיות גם **אוכלוסיות שקופות** בתוך הקהילה עצמה, או אף בתרבות הישראלית בכלל, ועל כן החשיבות וההשפעה שלנו היא אף גדולה יותר.

מגוון הוא נכס:

תנועת הצופים רואה במגוון האנושי כנכס להתפתחות האישית והחברתית של החברה והפרטים בה. אם אנו רוצים. ות לקדם שיח מכיל דרך חינוך מכיל, תחילה עלינו לקיים זאת בעצמנו כפעולה חינוכית המהווה בסיס ודוגמא אישית לכך.

חינוך מכיל הינו מכבד, מטפח ומזמין ביטוי של השונות הטבעית שבתוכנו, בינינו וסביבנו. כמו כן, נפעל מתוך התפיסה כי לכל אדם מגיעה הזכות להרגיש שייך וכמסגרת חברתית, עלינו לספק לכלל האוכלוסיות בקהילה מקום, משמעות וביטחון.

עלינו לספק לכל אחד ואחת מהקהילה תשתית המאפשרת להם. להגיע אלינו ולהיות חלק מהתנועה בדרך כזו או אחרת. עלינו להבין כי ככל הנראה קיימות מספר סיבות לכך שפרטים בה אינם מגיעים לפעילות התנועה. ולכן נסתכל ונבחן, מתוך הסתכלות כשירה תרבותית, מהן ההתאמות אותן אנו יכולים. ות לעשות על מנת לאפשר לאותן הפרטים והאוכלוסיות, שבתוך הקהילה שלנו, להגיע ולהיות חלק מאיתנו. על מנת לעשות זאת עלינו להחזיק ולנקוט בעקרון הגמישות:





עקרון הגמישות:

עקרון הגמישות נותן לנו את האפשרות להגמיש את המסגרת הקבועה בה נקטנו עד עתה. עקרון זה מדבר על החשיבות ביכולת שלנו להגמיש את המחשבה שלנו, **לחשוב יצירתי** ולעשות אדפטציה הן מחשבתי והן התנהגותית. עקרון זה מאפשר לנו גם את **היכולת לצאת מחוץ תחומי השבט** עצמו ולהניע פעילות שנמצאת בשטחים אחרים בתוך תחומי הקהילה.

עלינו לבחון מהם החסמים הקיימים המונעים או המקשים על אוכלוסיות אלו מלהגיע אלינו. בחינה זו נעשה דרך המיפוי הקהילתי וכן תוך בחינה מתמדת לאור השינויים המתקיימים בקהילה עצמה. מתוך בחינה זו, ניגש למלאכת חשיבה על פעולות שאנו יכולים. וזו לנקוט בהם על מנת לעקוף חסמים אלו. דוגמאות לגמישות הפעילות שלנו הן – הקמת מרכזי למידה, גמישות בשעות ובימים, צופי מפעלות, מסגרות חוץ ועוד.

אנו בתנועה מכירים. וזו במגוון התרבויות והאוכלוסיות הקיים בארץ, על כן, אנו שואפים. וזו לראות ולהכיר בייחודיותה של כל תרבות ואוכלוסיה שבתוכנו. מתוך כך, נרצה ללמוד ולהכיר את המגוון הקיים גם בפריפריה הארצית, בין אם הפריפריה הגיאוגרפית ובין אם החברתית, ולספק כלים לעבודה באיזורים אלו, מתוך הבנה כי עלינו להתאים את עצמנו לאוכלוסייה ולא את האוכלוסייה אלינו, תוך שמירה על הערכים והקווים המנחים שלנו בתנועה.

כמו כן, נכיר **במגוון הדתות** הקיימות בתוכנו וברצפים השונים בתוכן, ונשאף להכיל ולקבל כל דת באשר היא בשבט שלנו. אוכלוסייה נוספת שיכולה להוות חלק מהקהילה שלנו היא אוכלוסיה או פרטים שמוגדרים כנוער בסיכון, נשאף להגמיש את פעולתנו בשבט כדי לשלב אוכלוסיות אלה, להכיר בהן ולגרום להן להרגיש כשייכות אלינו ואל הקהילה.

מוביליות חברתית:

מוביליות חברתית הינו מושג המתאר את יכולתו של אדם או משפחה לשנות את מצבם הכלכלי והחברתי. גורם מרכזי המשפיע על מוביליות חברתית הינו חינוך, כאשר חינוך ידוע כבסיס בעל השפעה רבה על יכולת האדם לקדם את חייו הבוגרים ולאפשר לו בחירה ועצמאות בעיצוב חייו. אנו רואים בתנועת הצופים כבסיס להתפתחות אישית חיובית, חיונית ואקטיבית של כלל החניכים והחניכות שלנו. על כן, נרצה לאפשר קידום **מוביליות חברתית**, מתוך תחושת אחריות חינוכית בה אנו מחזיקים ומתוך תפיסת "הצופה הבוגר.ת" אותה אנו שואפים לקדם.

בהיותנו חלק מתנועת הצופים וחלק ממסגרת חינוכית-חברתית, אנו נושאים באחריות רבה באשר לעיצוב הפרטים באוכלוסייה בה אנו חיים. יש ביכולתנו לאפשר לכל חניך וחניכה בתוכנו לפתח את היכולת לבחור, ללמוד ולעצב את חייו. עלינו לפעול כך שנוכל לאפשר זאת לכל אדם ולראות בכל אחד ואחת כחניך וחניכה פוטנציאליים בתנועה שלנו.

כלים:

מפתחות להצלחה בפריפריה
פורום מחנכים.ות בפריפריה

מקורות:

שרה, ש' (2010). "בינוי קהילה-פיתוח הון חברתי כבסיס לקהילתיות מתחדשת" מתוך "לשם שינוי ביחד", שער א'-תפיסת שדמות, שדמות- מרכז למנהיגות בקהילה המכללה האקדמית לחינוך אורנים. חגי, א'-ש' וארנה, ש' (2016). כשירות תרבותית בעבודה קהילתית, משרד הרווחה והשירותים החברתיים. מסמך פרויקט "כשירות תרבותית" - ד"ר יעל נאות עופרים, אגף מו"פ, ניסויים ויזמות, משרד החינוך (2021)

